

Sözcük Dağarcığı

G ö k h a n T o k

Bir dakika bazen insan hayatında çok önemli. Çoğu zaman bol bol harcadığımız, geçtiğinin farkında bile olmadığımız zamanı saymaya yarayan zaman ölçmeye yarayan birimlerden biri. Voltaire, “Candide” adlı eserinde zamanı, hem en uzun hem en kısa, hem en değerli hem en ucuz olarak tarif ediyordu. Dakika sözcüğü Arapçada dikkat sözünden geliyor. İncecik, süzölmüşlük anlamlarındaki dakik sözcüğünden dakik, dakika sözleri türetilmiş. Dakika aslında çok ince, arınmış, süzölmüş toz, un anlamlarına geliyor. Sözcük zamanla anlam genişlemesine uğramış ve dilimizde bir saatin altmışta biri olan zaman ölçüsü karşılığında kullanılır olmuş. İngilizce’de dakika anlamına gelen “minute” sözcüğüyse Latince’den geliyor. Sümerlerin ve Babillilerin altmış tabanlı sisteminde bir birimi anlatmak için Latince’de kullanılan “para minuta prima” (ilk küçük dilim) sözünden alınma bir sözcük “minute”. Saniye anlamına gelen “second” sözcüğüyse “partes minutae secundae”, “ikinci küçük dilim” anlamında kullanılıyor. Zamanla sadece ikinci sözcüğü söylenir olmuş Aslında saniye sözcüğü de, Arapça iki anlamına gelen “sâni” sözünden türetilmiş. Aynı şekilde üç demek olan salis, zamanı üçüncü kez altmışa bölmenin ölçüsünü gösteriyor ve biz bunu günümüzde salise olarak kullanıyoruz.

Kısa Kısa...

Kanarya: Güzel ötüşlü bir kuş olan kanaryanın adı, günümüzde İspanya’ya bağlı Kanarya Adaları’ndan geliyor. Bu kuş Kanarya adalarından Avrupa’ya getirilip yetiştirildiğinden bu adı almış. Adaya bu adı Romalılar vermiş. Kanarya adalarının en büyüğü olan Büyük Kanarya adasında yaşayan yöreye özgü köpeklerden dolayı adanın adı Insularia Canaria, yani köpekler adası olarak anılıyormuş. Latince Canis (köpek) sözcüğünden türetilen canaria, bugün bir kuş türünün adı.

Tiryaki: Tiryak, keyif verici bir ot. Bu keyif verici ot, kullanan kişide alışkanlık yaparmış. Çok tiryak içen kişi anlamında kullanılan tiryaki sözcüğü zamanla bir nesneye alışık olan anlamında kullanılır olmuş.

Muayene: Doktora gittiğimizde muayene oluruz. Bu sözcüğün kökeninde Arapça göz anlamına gelen “ayn” sözcüğü var. Muayene sözcüğü gözle bakıp inceleme, gözleme anlamına geliyor.

Yer Adları...

Balıkesir, Ayvalık, Edremit, Bandırma, Erdek gibi ilçeleriyle tanınan şirin bir ilimiz. Adının kökeninin ne olduğu en çok merak edilen illerden biri burası. Ne var ki, bu ismin esir edilmiş bir balıkla ilgisi yok. Sözcük, akvaryum için önerilen öz Türkçe bir karşılık da değil. Balıkesir adının kökeni çok daha eskilere, antik çağa kadar uzanıyor. O dönemlerde kentin bulunduğu yöreye Mysia adı veriliyordu. Bölgede uzun zamandır bulunan Balıkesir kalesine o dönemlerde, eski kale anlamına gelen “Paleo Kastro” dendiği rivayetler arasında. Söylentiler arasında sözcüğün kökeninin Bal-ı Kesr (Balı çok olan) bir başka rivayete göre de Pers işgali sırasında buraya gelen devlet adamı Bal-ı Kısra’nın adından geldiği var. Bununla birlikte akla yakın bir başka kökenise Balık Hisar. Eski Türkler, kent, şehir sözcüğü yerine balık sözcüğünü kullanırlardı. Balık Hisar, yani çevresi bir hisarla, surlarla çevrili kent anlamına gelen sözcüğün dilimize yerleşmiş olması çok büyük olasılık.

